

ЗА ИСТОРИЧЕСКАТА ЕПИСТЕМОЛОГИЯ: ОБЩА БЕЛЕЖКА

Веселина Атанасова¹
e-mail: veselina_a_atanasova@abv.bg

Резюме

В историографията като методология на писането на история на знанието за икономиката в последно време по-определено се заговори за прилагането на историкоепистемологичен подход (Stapleford, 2017; и др.). От българските икономисти, значимостта на полето на епистемологията в интерпретацията и анализа на дисциплината икономикс е поставена на внимание и дискутирана от Добринка Златева (2014; 2017; 2018). Темата за епистемологията на икономическото знание е включена в програмата за обучение на студентите от специалност „Политическа икономия“ към катедра „Политическа икономия“ на УНСС. Като цяло, бидейки предмет на десетилетни обсъждания в световния философски елит, тези въпроси остават доста непопулярни в средите на икономисти и историци на икономикса както в света, така и у нас. Настоящата студия има за цел да привлече внимание сред българската публика, проявяваща интерес към тези области, към развиващото се специфично поле на т. нар. „историческа епистемология“. Нейно продължение ще бъде друга работа за значението на историческата епистемология в разбирането на икономикса и на историята на съвременния икономикс.

Ключови думи: историческа епистемология, формиране и развитие на понятието за историческа епистемология, епистемологичек поглед към икономическата наука и историографията на икономикса

JEL: B40, B41, B49

Увод

Засягането на подобни въпроси от нефилософ, какъвто съм аз, винаги вещае необходимостта от правенето на редица уговорки. Първата е, че изложението е предназначено за българска публика. Втората е, че в българската философска изследователска литература епистемологичните въпроси са традиционен предмет на внимание у утвърдени и по-млади автори със специален интерес в тази насока. Третата е, че по необходимост базираам настоящото изложение върху вторична изследователска литература. Четвъртата – че доколкото дефинирам за фокус на настоящото изложение „историческата епистемология“, ползвам специализирани изследвания,

¹ Главен асистент, доктор по история на икономическите учения, катедра „Политическа икономия“, секция „Социално-икономически теории“, УНСС

публикувани преди всичко на английски език в областта на това направление (според някои – нова изследователска програма). Петата – че в опита си да фиксирам черти и ориентири от това поле, приложими в една нова интерпретация на икономикса и на историята на икономикса, се стремя да обединя положително аспекти от различни изследователски възгледи, а не толкова да засягам, камо ли да поставям акцент върху допустими концептуални различия между тях. Шестата, следваща от петата уговорка е, че в това кратко изложение, като общо представяне на аспекти и ключови моменти на формирането на направлението на историческата епистемология и на съвременната му консолидация, няма никаква претенция за каквото и да е сравнително цялостно и подробно разглеждане на областта на текущата историческа епистемология. Седмата – че предвид характера на дикусията относно полето на историческата епистемология като множество от възгледи и поради ограничението на настоящото изложение, често ще си служи със заемането и декларирането на позиция.

Главната теза, която се имплицира тук, е че в контекста на формиралото се и все повече утвърждаващо се общо направление на историческата епистемология в интерпретирането на икономикса и на историята на икономикса на преден план изпъкват аспектите на т. нар. практически поврат в разбирането на епистемологията. Тази характерна особеност е от голяма важност в дискусиите в областта на историографията на съвременния икономикс.

В българската литература по обща икономическа теория „епистемологичеки поглед към икономическата наука“ иновативно е формулиран и разгледан от проф. д-р Добринка Златева (2017; 2018). Имайки предвид поставеното начало от проф. Златева, целта ми, в по-широк план, е по-отблизо да разгледам възможността за прилагане на „историческа епистемология на икономикса“ към историята на икономикса. Непосредствената задача на настоящото изложение, в случая, е да се спре внимание върху формирането и развитието на понятието за „историческа епистемология“ от началото на ХХ в. насам.

Изложението включва следващите два главни параграфа. *Втори параграф* разглежда историческата поява на понятието за историческа епистемология от началото на ХХ в. насам. В него се обосновава, макар и накратко, тезата за инклузивност на формиращото се в света общо течение на историческата епистемология. *Трети параграф*, имащ характер и на обобщение, селектира ключови аспекти на разглежданото понятие за историческа епистемология, които водят до приемането на разширителното трактуване на епистемологията като непосредствено свързана с практиката.

Върху формирането и развитието на понятието за историческа епистемология от началото на XX в. насам

Като клон на философията, понятието „епистемология“, общо взето стандартно и доста изчерпателно се представя в енциклопедии и наръчници по въпроси на философията и историята на философията. Обикновено се стартира с напомняне на етимологията на понятието за епистемология. Тук се приема определението, което се дава в *Станфордска енциклопедия по философия*, където се казва: „Терминът „епистемология“ идва от гръцките думи “episteme” и “logos”. “Episteme” може да бъде преведена като „знание“, или „разбиране“, или „опознаване“, докато “logos” може да бъде преведена като „обяснение“, или „аргумент“, или „причина“. Точно както всеки един от тези преводи улавя някакъв аспект на значението на тези гръцки термини, така и всеки превод улавя различен аспект на самата епистемология. И въпреки че терминът [„епистемология“] не е на повече от две столетия [терминът се появява през началото на 50-те години на XIX в. – В.А.], областта на епистемологията е стара най-малкото колкото всяка една друга област във философията [...]. В различните части на нейната широка история, са привличали внимание различни аспекти на епистемологията.“ (Steup and Neta, 2005 [2020], p. 1). В *Синонимен речник на българския език* няма синоним за епистемология. Посочва се буквалното значение „наука за познанието“. Нейна главна съставляваща е дискусияният въпрос за достоверността и научността на знанието.

В този смисъл, в традиционно разбиране за трансисторическо понятие, може да се говори за „история на епистемологията“. Но понятието за „историческа епистемология“ е доста различно от понятието за „история на епистемологията“. Въпросът за надисторичността и универсалността срещу историческата обусловеност и изменение на философското размишление, в т.ч. неговата интеграция с научното знание, е изходен и централен пункт в разглеждането на областта на т. нар. „историческа епистемология“. Изследователите обръщат внимание върху трендовете, настъпили във философската концепция, като посочват необходимостта да се изследва и фокусира върху застъпването на относително дефинирани и досега отделно изследвани области, като философия на науката, история на науката и др. В отличие от традиционната епистемология, която е индивидуална и е свързана с работата на ума, в областта на епистемологията като цяло се набелязват изследвания в посока на т. нар. метаепистемологични въпроси, в т.ч.: епистемология и роля на институциите, експериментална епистемология, натуралистична епистемология, еволюционна епистемология, прагматична епистемология, социална епистемология, феминистка епистемология

(Vernecker and Pritchard, eds., 2011, pp. 811-896, chs. 72-78, написани от съответните изследователи).

Показателен във връзка с дискуссионния статус на термина „историческа епистемология“ за означаване на посочената специфика в областта на сложното единство между философия и история на науката е самият факт, че терминът не се среща отделно във водещи философски енциклопедии и наръчници по епистемология или по философия на науката. В *The Routledge Companion to Epistemology* (2011) няма написана глава, специално посветена на „историческата епистемология“. Вътрешен надслов „историческа епистемология“ има в главата за социална епистемология, написана от Мартин Куш, но вместен сред множество от други социални епистемологии (Kusch, 2011, pp. 873-884). Както се отбелязва в една от авторитетните и доста цитирана публикация, обобщаваща работата на конференция, посветена на дотогавашното развитие, състояние и проблеми на направлението на историческата епистемология, тази на Феест и Щурм от 2011 г., „Няма отделна статия за [историческата епистемология] в която и да е от водещите енциклопедии по философия като *Енциклопедия по философия на Раутлидж* или *Станфордска енциклопедия по философия*, нито каквато и да е статия в главните наръчници по епистемология или по философия на науката. Ние, обаче, смятаме, че понятието за историческа епистемология е интересно и че то заслужава и има нужда от философско разглеждане и критика.“ (Feest and Sturm, 2011, p. 286).

Терминът „историческа епистемология“ се лансира в литературата през ХХ в. няколко пъти – за пръв път през 1907 г. в дисертационния труд на френския философ и историк на науката Абел Рей; през 1969 г. в заглавие на книга на френския философ Доминик Льокур, с отдаване от Льокур на бащинството на термина на френския философ и медик с интереси в областта на епистемологията и философията на биологията и медицината Жорж Кангилем; през 1973 г. от американския философ и исторически епистемолог Маркс Вартофски, който заедно с Робърт С. Коен през 1960 г. създава Бостънски център за философия и история на науката; през 1980 г. от полския логик Йежи Кмита в работа на полски език от 1980 г., преведена и издадена на английски език през 1988 г.; през 1994 г. като заглавие на работа на американския историк на науката Лорейн Дастън (за употребата на термина от Рей, Льокур, Вартофски и Кмита, виж Braunstein, 2012; 2022).

Терминът като означение на кросфертилизация между аналитичност и историчност, между философия и история, между философия на науката и история на науката, и от гледната точка на близката му зависимост от социологическите аспекти на знанието и актуалното пресътворяване на епистемологичния ракурс, като цяло продължава да е дикутируем. Ж-Ф.

Бронщайн, с позоваване на изследване на Гайон от 2003 г., намира, че Жорж Кангилям собствено би предпочел термина „епистемологична история“ пред използвания за характеризиране на работата на френския философ на науката Гастон Башлар „историческа епистемология“, което маркира и разлика между възгледите в тази насока между Кангилям и Башлар (Braunstein, 2012, p. 34: footnote 3; Braunstein, 2022, p. 2, p. 7: references; позоваването на Ж.-Ф. Бронщайн е върху Gayon, 2003). Иън Хакинг – известният канадски философ с приноси във философията на науката, смята, че англо-американското направление не следва да се нарича „историческа епистемология“, а „историческа метаепистемология“, тъй като в него се има предвид не просто епистемология, а обекти на епистемологията – затова и говори за „историческа онтология“ (Hacking, 2002). Тази теза на Хакинг може да се приеме като ключова. Тя е изяснена от Ханс-Йорг Райнбергер, който анализира, в частност, релацията между репрезентация и практика у Хакинг и изтъква, че у Хакинг по същество надделява практиката, което и обосновава отстояването у него на практическата насока в историографията на науката и разглеждането на епистемологията през призмата на практиката (cf. Rheinberger, 2010 [2007], pp. 80-82; за разглеждането на възгледа на Хакинг, който иначе е числен към историческите епистемолози, в тази насока, вж. Stapleford, 2017, p. 139: note 1, където, с позоваване на Hacking (1999), се казва, че Хакинг отбягва използването на „историческа епистемология“ за означаване на своите интереси). И Ханс-Йорг Райнбергер, и Юрген Рен, и Лорейн Дастън (чийто кумир е Хакинг), и Мери Пуви, и други изследователи в областта на историческата епистемология, генерално разглеждат историческата епистемология през призмата на практиката. Последно много влиятелно изследване в тази насока е работата на Томас Стейпълфорд (Stapleford, 2017).

Тезата, която искам – макар и бегло – да очертая в настоящия параграф, е, че от началото на ХХ в. насам се натрупват характерни черти и като цяло формира общо поле в международната дискусия, наречено „историческа епистемология“. Смисълът на тази теза е да се възрази срещу срещашото се по-осезаемо противопоставяне между френски период, или вид историческа епистемология, и англо-американски период, или вид историческа епистемология. Окачествяването, предложено от Хакинг, за англо-американската историческа епистемология, в такъв инклузивен възглед, не следва да се разглежда като отрицание на френската историческа епистемология, макар че обикновено се отбелязва разлика в значението на френското понятие за епистемология и английското понятие, и в този смисъл се предполага различие между френското понятие за историческа епистемология и англо-американското понятие.

Исторически, разбира се, е налице обособила се френска традиция, етап или вариант на историческата епистемология и англо-американски етап или вариант (Chimisso, 2014). Понятието за историческа епистемология по същество е предмет на изследвания от началото на XX в. в рамките на френски развития в областта на философията и историята, а някои отнасят този изследователски интерес назад до Огюст Конт (1798 – 1857) през XIX в. Както се отбелязва, началото на френската историческа епистемология е поставено от Абел Рей през 1907 г., далеч преди да се оповести наименованието в заглавие на книга на Льокур, посветена на историческата епистемология на Гастон Башлар (Lecourt, 1969; Brenner, 2014, p. 728, p. 736; Brenner, 2016; Braunstein, 2012; Braunstein, 2022). Обяснявайки какво е имал предвид с термина *épistémologie historique*, в своята книга от 2008 г. Льокур пише:

„През 60-те г. на XX в., когато преподаването на Кангилем в Сорбоната намира особено широк прием сред студентите, става обичайно да се представя неговата работа като принадлежаща на „френския“ вид историческа епистемология. Прецизните исторически изследвания сега показват, че такава традиция съществува, че тя се развива като част от общата област с важни различия и, в някои случаи, в опозиция на онова, което се нарича англосаксонска епистемология, белязана от наследството на Виенския кръг, логическия позитивизъм и философията на езика.“ (Lecourt, 2008, p. 51; цит. от Brenner, 2014, p. 729 и p. 736: references).

Скоро след въвеждането на термина през 1969 г., в друга негова книга – Lecourt (1972), към делото на Жорж Кангилем Льокур прибавя това, макар и от по-късно време, на Мишел Фуко. Така френският вариант на историческата епистемология се свързва генерално с имената на Гастон Башлар (1884 – 1962), Жорж Кангилем (1904 – 1995) и Мишел Фуко (1926 – 1984). В този смисъл, в рамките на общото формиране на полето, Кристина Кимисо, в Chimisso (2014), обособява в неговото развитие период на „класическа“ (френска) историческа епистемология и период на текуща (англо-американска) историческа епистемология. „Аз наричам „класическа“ историческа епистемология – отбелязва тя – философското движение, което се разви във Франция през XX в. и което най-вече включва Гастон Башлар и Жорж Кангилем. Аз я наричам „класическа“, за да я отлича от текущата [б.м.: англо-американска] историческа епистемология.“ (Chimisso, 2014, p. 737: footnote 1; по оценка на Стейпълфорд, Кимисо е „най-активният коментатор на английски език на Башлар и Кангилем“, виж Stapleford, 2017, p. 139: note 2).

По Chimisso (2014), бих изтъкнала следните основни моменти във връзка с френските развития в областта на историческата епистемология.

Първо, възникването на френската историческа епистемология става в условията на институционално единство между „дисциплини, включително етнология, социология, психология и история на науката, [които] са били в процес на намирането на своята собствена идентичност, поддържайки в същото време близка връзка с философията. [...] От интелектуална гледна точка, – както изтъква тя – онова, което кара философията да взаимодейства не само с историята на науката, но и с етнология, социология и психология, е, че всички тези дисциплини са адресирали сходни въпроси“ (Chimisso, 2014, р. 738). В такава среда, която предполага интердисциплинарни влияния, се развива и главното взаимодействие в конституирането на историческата епистемология – именно това между философията и историята на науката. „Освен това, – както се допълва от Кимисо – използването на исторически модел във философията е било легитимирано от една много френска традиция, тази на позитивизма, и особено от концепцията на Огюст Конт за ума като имащ история.“ (Chimisso, 2014, р. 739). Така, от гледната точка на зависимостта между философия и история на науката, както се обобщава от нея, „Класическата [френска – В.А.] историческа епистемология е била равита главно от философи, които са работили в близък контакт с етнологи, психолози и социолози, особено в началото на историята на тази традиция. Тяхната история е била история на науката. Като дисциплина, историята на науката е била развита от самите философи и държана доста далеч от общите историци, включително историците по *mentalités* [италик в текста – В.А.], които може би е трябвало да бъдат техните очевидни събеседници.“ (Chimisso, 2014, р. 741). Потвърждение на „[в]ъзникването на историята на науката като автономна дисциплина с нейните институции, списания, персонални постове и квалификации [като] несъмнено свързана с философията“ е фактът, че „[д]иректорите на Института за история на науката и технологията при Парижкия университет и на неговото списание *Thalés* са били философи, в т.ч. Абел Рей [един от учителите на Гастон Башлар], Гастон Башлар и Жорж Кангилем.“ (Chimisso, 2014, р. 738). Независимо от взаимното недоверие между историци и философи и по-скоро негативното отношение на историците към класическата (френска) историческа епистемология в нейното начало, „[к]ласическите исторически епистемолози са приемали историчността на науката и в съответствие с това са конструирали техните епистемологии“ (Chimisso, 2014, р. 742; р. 741).

Втори ключов момент, с оглед по-нататъшното изложение, е понятието за *феноменотехника* („*phenomenotechnics*“) на Башлар. Бренер посочва, че „[с] поред Кангилем, Башлар се отдръпва от идеализма, който доминира ранната философия на науката. „Приложният рационализъм“ и „информираният [instructed] материализъм“ на неговата по-късна мисъл правят възможно

наистина да се вземат под внимание други аспекти на науката. Неговата „феноменотехника“ [„phenomenotechnics“] може да се разглежда като призив за прецизно описание и грижлив анализ на материалните аспекти на науката. Това води до интерес към машините и технологията, който неговите последователи ще подемат. След изтъкването на тези теми в мисълта на Башлар, Кангилям – пише Бренер – дава следното резюме: „Научното доказателство е трудът, защото той реорганизира даденото, защото той предизвиква ефекти, които нямат естествен аналог, защото той конструира своите сетивни органи“ (Кангилям, 1968, с. 192).“ (Brenner, 2014, p. 733; с позоваване върху Canguilhem, 1968). Това ясно насочва към разглеждане на епистемологичната концепция на Башлар през призмата на практиката. Следва да се напомни, че с такъв подход се характеризира и възгледът на Ханс-Йорг Райнбергер, от втория, *текущ*, период в развитието на полето на историческата епистемология (Райнбергер е бил директор на института Макс Планк за история на науката в Берлин в периода от 1997 до 2014 г.). Стейпълфорд (2017, p. 139: note 4), отбелязва: „Rheinberger (2010a) подчертава приносите на Башлар и Кангилям за неговия собствен ориентиран към практиката подход към историческата епистемология. Резонансът на Башлар с теорията на практиката е очевиден в неговото понятие за феноменотехниката ...“. С внимание към френската традиция и с близко разглеждане на историческата епистемология през призмата на теорията на практиката, в т.ч. в светлината на понятието за феноменотехника у Башлар, е посочената работа на Стейпълфорд (Stapleford, 2017).

Текущата историческа епистемология, или още: съвременната версия на историческата епистемология, асоциирана с Томас Кун (1922 – 1996), Имре Лакатош (1992 – 1974) и др. и генерално считана за англо-американско движение, стъпва върху „предходни традиции, на първо място, но не изключително, на френската традиция“ (Chimisso, 2014, p. 742; Brenner, 2014, p. 728). Като цяло може да се приеме, че, „[к]ато оригинално развита в контекста на френската мисъл, историческа епистемология е била противопоставена на логическия емпиризъм“, макар и това да не е „единствено възможна опция“ (Brenner, 2014, p. 729). От времето на Виенския кръг през 20-те и 30-те г. на XX в., станал ядро на логическия позитивизъм и емпиризъм, до постпозитивизма, наричан още неопозитивизъм, фокусиращ върху динамиката в научното знание, свързан с имената на Кун, Лакатош и др., аналитичната концепция във философията претърпява трансформация. Френският историк на науката Анастасиос Бренер коментира въпроса за „конвергенция между историческата епистемология и постпозитивизма“, като отбелязва, че „тази конвергенция ... не е била напълно приета на времето си. Тези две течения на мисълта – пише той, – са се развивали, като цяло, независимо.“

(Brenner, 2014, p. 729). Може да се каже, че вторият етап в развитието на историческата епистемология в нейния англо-американски вариант се развива в условията на доминация на позитивизма и по-нататъшното преминаване в период на пост- или неопозитивизъм.

Така, макар и условно, периодът на класическата („френска“) историческа епистемология обхваща времето на първата половина на XX в., до 50-те – 60-те г., а към края на 60-те г. логическият емпиризъм, на който класическата историческа епистемология е опозиция, достига световно влияние. В различна форма, съвременната историческа епистемология започва да се формира през 70-те г. на века със социологическия повей в науката и историята на науката в Съединените щати (Daston, interview, 2017, p. 176), с особено значима публикационна активност през 80-те и 90-те г. Като обстоятелства, предполагащи настъпването на периода на съвременната, или текуща, историческа епистемология, налагаща доминация след периода на класическата („френска“) историческа епистемология, в контекста на прехода от единия към другия период могат да бъдат посочени: трудната интеграция между история и философия в класическата (френска) историческа епистемология и естествената склонност да се продължи да се търси решение (Chimisso, 2014, pp. 737-738, 741-743, 745; тази трудност продължава да витае в съвременната историческа епистемология); преориентацията, въведена от Уилърд ван Куайн през 1968 г. в аналитичната философия (с която [аналитична философия] понякога се асоциира англо-американската школа в историческата епистемология) чрез „отричането на двете догми на ранния логически емпиризъм, а именно атомичността и аналитично-синтетичната дихотомия“, след което „такива постпозитивисти като Томас Кун, Имре Лакатош и Паул Файерабенд се стремят да покажат, че стандартният възглед за теориите като чисто аксиоматични системи не отговаря на фактите“ (Brenner, 2014, p. 728; pp. 727-728)²; взаимното пренебрежение между представители на класическата епистемология и на постпозитивизма, свързан със съвременната епистемология, предполагащо историческо разграничение на периодите; липсата на категорично отрицание на логическия емпиризъм у автори в рамките на френската школа, например у такъв автор като Башлар, обстоятелство, спомагащо за преодоляване на дистанцията между историческа епистемология и постпозитивизъм.

---

² Работата на Куайн е: Quine, W.V.O. (1968). *Epistemology naturalized*, in *Ontological relativity*, pp. 69-90. New York: Columbia University Press, 1969. Цит. по Brenner, p. 727 и p. 736: references. Бренер отбелязва, че изразът в заглавието на неговата работа „историзирана епистемология“ (Brenner, A., *Epistemology Historicized: The French Tradition*, in Galavotti, M.C. et al. (eds.), 2014) е намек за израза „натурализирана епистемология“ в заглавието на статията на Куайн (1968) (Brenner, 2014, pp. 727-728).

От тази гледна точка обсъждането на връзката между френския и англо-американския вариант на историческата епистемология може да е разнопосочно. Основания за това, например, са някои доста фрапантни разминавания в позициите или взаимното незачитане между Кангилем и Кун, Кун и водещите фигури на френската традиция в историческата епистемология, между Кун и Фуко. На практика, основни фигури на френската школа и на постпозитивизма са се отнасяли доста пренебрежително към възгледите на другия. Кангилем „се натъква случайно“ на работата на Кун *Структурата на научните революции* (Kuhn, 1962), но „кратките му и спорадични бележки – както се отбелязва от Бренер – са крайно критични, което би било изненада за днешните му читатели“ (Brenner, 2014, р. 730; с позоваване на Canguilhem, 1977). „Той [Кангилем] – изтъква Бренер – е бил поразен от разликите в техния исторически подход, а не от съгласието им да прибегнат до историята на науката. Кангилем проявява раздражение към мисленето на Кун: Башлар е бил открил пътя за историческата философия на науката около 30 години по-рано и е било излишно да се дискутират тезите на логическите емпирицисти, които според него са били базирани върху неподходящо философско мнение...“ (Brenner, 2014, р. 730). От другата страна, Кун, на свой ред, изобщо не вижда мястото и работата на Башлар и Кангилем, позовавайки се „изключително на такива по-ранни френски автори като Пиер (Морис) Дюем (Pierre Duhem (1861 – 1916)), Леон Бруншвик (Léon Brunschvicg (1869 – 1944)) и Емил Майерсън (Émile Meyerson (1859 – 1933)), като привидно избягва всякакво споменаване на по-късните фигури с изключение на Александър Койре (Alexandre Koyré (1892 – 1964)), (Kuhn, 1977). [...] Преглеждайки работите на Лакатош, Файерабенд и Хилари Пътнам – продължава Бренер – аз трудно намирам позовавания на френските автори, които изследваме.“ (Brenner, 2014, р. 730). Интересно е, че според А. Бренер Кун споменава Фуко между другото, съвсем общо, попътно, в статията си „What are Scientific Revolutions“ в Krüger et al. (1987 [2000]), като „най-значимото“ негово изказване по отношение на Фуко е „в отговор на питане на журналист за интервю във френския ежедневник *Le Monde*“ (Brenner, 2014, р. 730). Ето какво заявява Кун по отношение на Фуко, който е разглеждан като един от основните представители на френската школа в историческата епистемология:

„Четейки Фуко, аз стигнах до заключението, че ние не сме толкова близки, както някои смятат. Ние наистина споделяме идеята, че светогледът е детерминиран от език, което ние добихме от Койре. Но има много разлики между понятието за ‘парадигма’ – дума, която аз фактически престанах да употребявам, нежелаяйки да утвърждавам всичките интерпретации, които ѝ се дадоха, – и понятието на Фуко за епистем. Например, Фуко никога не обяснява как се преми-

нава от един епистем към друг.“ (Kuhn, 1995, p. 13, trans. АВ) (цит. от Brenner, 2014, p. 731).

Възразявайки срещу необоснованото твърдение на Кун за липсата на обяснение у Фуко на прехода от епистем към епистем – отбелязвайки, че „Фуко има цяла секция в своето произведение *Археология на знанието*, посветена на „Промяна и трансформации“ (Foucault, 1969, part IV, Chap. 5)“ – Бренер прави обобщението, че „англо-американските постпозитивисти и френските исторически епистемолози въщност не са се погаждали“ (Brenner, 2014, p. 731).

В тази картина е ясно, защо и как френската историческа епистемология към 80-те години – след смъртта на Фуко през 1984 г. – престава да оказва главно влияние на международната сцена. В условията на доминиращ позитивизъм, на нейни произведения се гледа с предпазливост. „Разбира се – пише Бренер – има филизи, по-късни развития, релевантни към историцизирането на епистемологията [с посочване в бележка 5 под линия на трендове като философска семантика, реторика на науката и историческа онтология и препращане за преглед към Brenner (2009) и Brenner (2011)].“ (Brenner, 2014, p. 731). Но проблемът за конвергирането между текущата историческа епистемология и френската школа на историческа епистемология или унаследяването от страна на текущата историческа епистемология на френската историческа епистемология продължава да стои в рамката на противопоставянето и търсенето на симбиоза между философията на науката и историята на науката. Тяхната релация афористично се има предвид от Рей, Кангилем и Лакатош. Жан-Франсоа Бронщайн отбелязва: „Фактически, именно историческият подход дава възможност на френската епистемология не просто да повтаря науките: философията на науките „à la française“ винаги е история на науките. Кангилем формулира тази зависимост по маниера на Абел Рей [à la manière d’Abel Rey]: „Без позоваване на епистемологията, теорията на знанието би била едно празно размишление; без връзка с историята на науките, епистемологията би представлявала напълно безполезен двойник на науката, която тя предполагаемо трябва да дискутира.““ (Braunstein, 2012, p. 38; цитатът е от Canguilhem, 1968 [1994], pp. 11-12). Анастасиос Бренер цитира същото място от Кангилем: „Специфично философското разсъждение зависи от факта, че без прибягване до философията на науката (*epistemologia* [épigistémologie] – италиански в цитата) теорията на знанието би била размишление върху празнота и че без каквато и да е връзка с историята на науката философията на науката би била напълно безполезен двойник на науката, за която претендира да говори (Canguilhem, 1968, p. 11).“ (Brenner, 2014, p. 729). Подобно изказване относно тази взаимна зависимост се прави и от Лакатош. Както се отбелязва от Бренер, „Три години по-късно, в контекста на постпозитивизма, по подобен начин Лакатош рязко отхвърля

това разделяне на философията на науката и историята на науката в неговия всеизвестен афоризъм: „Философията на науката без историята на науката е празна; историята на науката без философията на науката е сляпа“ (Lakatos, 1971, p. 102).“ (Brenner, 2014, p. 729).

Но в тази релация френските автори остават с дълбоко „полемично отношение към формалния анализ“, което и обуславя неуспеха им да наложат своя исторически метод в международния дебат (Brenner, 2014, p. 731). Като цяло, нататък се налага схващане за непротивопоставяне на логика и история – че може да се приеме, че „логиката е полезен инструмент за философията, без да жертваме историята; тя е станала част от учебните планове във Франция и другаде. [...] Може логически да се реконструира обосновката зад историческото обяснение; обратно, човек може да подчини логиката на историческото изследване“ (Brenner, 2014, p. 731). В тази връзка Бренер привежда според мен частично (не напълно) валиден аргумент, сочейки към Лакатош, като пише: „Лакатош предлага пример на първото, и ние имаме няколко истории на логика, които отдават пълно значение [?!] на такива фактори като контекста на разработването и хронологичното развитие.“ (Brenner, 2014, p. 731: footnote 6). Независимо от това, че дори развитият фалшификационизъм у Лакатош – с конкурирането на изследователски програми и постигането на консенсус относно приетото за научно знание – не извежда рационалния му реконструктивизъм в по-широки социологически и исторически граници, казаното изглежда като намек за възможността по това време да се продължи с изследвания в областта на историческата епистемология.

Кимисо (2014, pp. 741-742) въвежда, изглеждащ базисен, контрапункт в сравняването на френската и англо-американската историческа епистемология. Става дума за генерална обърнатост, по подобие на огледален образ, когато дясната ръка на оглеждащия се в огледалото е отсрещната, в огледалото, негова лява ръка. Както се отбеляза, при класическата („френска“) историческа епистемология се чувства недоверие и неразбиране между историци и философи в областта на формирането на дисциплината история на науката, като последната е развита от самите философи и държана далеч от общите историци, с пропуснати възможности за обмяна на знание и от двете страни. В англо-американската версия тази релация се обръща изходно в полза на историческите подходи. „Взаимното недоверие и липсата на знание за работата на другата страна [особено в началото на френската историческа епистемология] е означавало, – пише Кимисо – че историците по-скоро или са игнорирани, или са атакували класическата историческа епистемология. Текущата [отъждествявана като англо-американска] версия на историческата епистемология – според нея – от друга страна, се оказва

развила се в историческа среда, най-вече в Института Макс Планк за история на науката в Берлин, и повече доминирана от исторически подходи – макар и в нея да съществува спектър от подходи, както спектър от подходи е съществувал за класическата [„френска“] епистемология, както показват съответните работи на Лорейн Дастън и Иън Хакинг. Може да се твърди – обобщава Кимисо – че пространството, което историята и философията, съответно, заемат в модерната историческа епистемология е огледален образ на това, което те заемат в класическата [б.м.: френска] историческа епистемология. Това е така, разбира се, също защото, макар двете школи да споделят името „историческа епистемология“ и текущата историческа епистемология да се отнася до Башлар и Кангилем, техните цели са различни. Целта на класическата историческа епистемология, и на първо място тази на Башлар, е да отговори на философските въпроси за ума и да произведе теория на знанието. Текущата историческа епистемология не се оказва да е епистемология в традиционния смисъл, а по-скоро е история на епистемологичните обекти. Иън Хакинг коментира върху тази разлика и предлага [наименованието] „историческа метаепистемология“ за текущата [англо-американска] историческа епистемология (Hacking, 1999; 2002, pp. 9ff). Това разграничение между двете исторически епистемологии, обаче, може удобно да прикрива разнообразието от подходи в тях: нещата биха могли да изглеждат по-сложни, ако, например, включим Мецгер и Фуко в класическата историческа епистемология.“ (Chimisso, 2014, pp. 741-742; за коментарна оценка на позицията на Хакинг, сред други, виж в частност Stapleford, 2017, p. 140: note 10).

Гореказаното от Кимисо съдържа насоки, които според мен водят към коректно характеризиране на текущата историческа епистемология. Първата е свързана с изходната детерминираща роля на историческата среда и историческите подходи. Втората – с характеризирането на англо-американската историческа епистемология като история на епистемологични обекти, но не само. Третата – с визирането и на двете – и френската, и текущата исторически епистемологии – като свързани със свои множества от подходи, респ. с релевантни с тези подходи особености.

Както се отбелязва от Бренер, в текущото промотиране на „онова, което се нарича „историческа епистемология“ от учени, сред които той изтъква Иън Хакинг, Лорейн Дастън и Ханс-Йорг Райнбергер, „[т]ерминът историческа епистемология, прилаган от тези автори, е експлицитно зает от група от по-ранни френски мислители, които [вече] са били формулирали философия на науката, базирана на историята на науката.“ (Brenner, 2014, p. 727). Трудностите в първоначалната програма на френските автори и до ден днешен продължават да са от централна важност в обсъжданията в областта на

съвременната историческа епистемология (Brenner, 2014, p. 731; Chimisso, 2014, pp. 739-740). „Терминът – според Бренер – започва да изразява една нова чувствителност, споделяна от няколко учени като Дастън, Мери Пуви и Арнълд Дейвидсън (Daston, 1991; Poovey, 1998; Davidson, 2001). Фуко – сочи той – е четен с ентузиазъм и е било налице усилие за връщане към Кангилем и дори Башлар.“ (Brenner, 2014, p. 731). Според Кимисо, „[в]заимодействието на история и философия във френската традиция е създала даден възглед не само за науката, но и за епистемологията, в английското, не френското, значение, т.е. за теорията на знанието в широк смисъл. Наследството на тази традиция приема различни форми, и най-вече днес тя се зове от учени, работещи в съвременната версия на историческата епистемология (Rheinberger, 2005, 2010b; Hacking, 1999, 2002; Davidson, 1998; Daston, 2000).“ (Chimisso, 2014, p. 739). Кимисо „силно вярва в потенциала на брака на философията и историята“ и в приноса на френската традиция, но смята, че „този брак е труден и ние не трябва да идеализираме случаите, в които той изглежда, че работи.“ (Chimisso, 2014, p. 739-740). За текущата дискусийност в този смисъл свидетелства използването на изрази като „историцизация на епистемологията“ и „епистемологизация на историята“ – както в текстове, така и в заглавия; Бренер отбелязва призива на Райнбергер в „Rheinberger (2010) за конвергенция [на] историцизацията на философията на науката и епистемологизацията на историята на науката“ (Brenner, 2014, p. 728). Върху историцизацията на епистемологията и епистемологизацията на историята в работата на Райнбергер особено място и внимание е отделено в прегледа на състоянието и насоките на развитие на съвременната историческа епистемология от Феест и Щурм (2011, pp. 291-292, 296). Имайки предвид конференцията, състояла се в Института Макс Планк за история на науката в Берлин през м. юли 2012 г. под надслов „История и епистемология: От Башлар и Кангилем до днешната история на науката“, Ж.-Ф. Бронщайн отбелязва, сред друго, два важни в отстояването на тезата в настоящия параграф момента. Според него, „Както Хакинг, Райнбергер винаги е имал превид френската среда, в която възниква и се развива изобретението на историческата епистемология.“; и вторият момент: изразявайки висока оценка за делото на Ханс-Йорг Райнбергер, особено в книгата му *Historische Epistemologie*, Ж.-Ф. Бронщайн изтъква приноса на Райнбергер „да изследва тази стогодишна история на „историцизиране на епистемологията“ (Braunstein, 2012, p. 33; 2022, p. 2).

Моето схващане е, че дефинираните от Кимисо френски и англо-американски етапи в развитието на историческата епистемология през ХХ в. и след това не са и не следва да бъдат противопоставени (макар че това нередко се прави), въпреки особеностите, с които те се характеризират. Въ-

преки някои десетилетни забавяния да се представят на английски език и да стигнат преди всичко до английската публика произведения на водещи фигури на френската историческа епистемология или трудности във вътрешноконтиненталния европейски и трансатлантически обмен на възгледи, или формирането и развитието на национални общности от изследователи в направлението на историческата епистемология – френска, англо-американска, немска и др., съвременното поле на историческата епистемология, заредено с много дискусии, в общи линии остава единно и е доста обещаващо. В контекста на предходни развития – на интелектуалната и организационна активност в областта на философия на науката, история на науката, и опитите за тяхното обединение, в т.ч. комбинация между континенталноевропейска традиция в тази насока и американски неопрагматизъм, съвременната историческа епистемология, може да се каже, понастоящем е международно позиционирана, със собствена организационна и инфраструктурна база, в т.ч. международни организации, центрове и издания (Stadler, 2014). Наблюдава се близост на най-интензивно развиващия се вариант на историческата епистемология, този на англо-американската историческа епистемология, с останалите варианти, в т.ч. френския и немския, публикуването на представители на френската и немската школи на английски език и формирането на „по-широка представа за това течение, в което намира свое място немската ..., а така също англо-американската ... историконаучна и философска мисъл“ (Касавин, 2020, с. 7). И макар че, както отчита Касавин, „[с]ъвременните дискусии в [историческата епистемология] демонстрират самореферентна историкоепистемологическа насоченост – те са ориентирани към постоянното осмисляне на своите традиции, което се явява обяснителен принцип и самостоятелен фактор на развитие“, според него направлението на англо-американската историческа епистемология „не демонстрира особена дистанция от другите традиции“ (Касавин, 2020, с. 8).

Срещу понятието за „историческа епистемология“ има и отрицателни възгледи – например че предвид възможностите на понятието за „история на епистемологията“ това за „историческа епистемология“ не показва значимо преимущество и основание за отделно съществуване (Sturm, 2011) или че тъй като последното било конструирано с институционален интерес то е напълно несъстоятелно (Gingras, 2010, р. 2, 10). Абстрахирайки се от дотогавашните развития и изследователска активност в тази насока в света, изложени в Stadler (2014), от първата конференция, посветена на историческата епистемология, организирана от Хакинг в Монреал през 1993 г., насам, международната научна практика показва нарастване на интереса в тази област, което намира израз в обсъждания на международни форуми и появата на списания за специализирани публикации. Така например Бренер

заявява: „Моята цел е да изследвам как се появи този подход, каква е била неговата цел и как тази френска традиция е свързана с текущите развития, осъществяващи се в Берлин, Торонто, Ню Йорк или другаде.“ (Brenner, 2014, p. 727) – свидетелство за международното присъствие на съвременната историческа епистемология. Според него, през последните 10-15 г., т.е. от началото на настоящия век, „Тази нова историческа школа произведе голям брой произведения; тя привлече значително внимание. Организирани бяха конференции, събрали заедно учени от различни части на света и с различен бекграунд. Макс Планк институт за история на науката в Берлин стана виден център в това отношение, лансирайки серия от конференции по историческа епистемология на науките, като се почне от 1995 г.“ (Brenner, 2014, p. 732; институтът е създаден през 1994 г.). В историята на науката работата на Института на името на Макс Планк за история на науката в Берлин – с реализираните изследователски проекти и публикациите по тях – заема, може да се каже, незаобиколимо място във формирането на съвременните възгледи за науката, противно на твърдението на Жангра, че историческата епистемология като тематика е била измислена от този институт, само за да оправдае съществуването си (Gingras, 2010, p. 10). Негови изследователи, сред други, са световноизвестни учени като Лорейн Дастън, Мери Морган, Лоренц Крюгер, Ханс-Йорг Райнбергер, Юрген Рен, а колективни и индивидуални публикации на сътрудниците му недвусмислено потвърждават неговото огромно влияние в международния обмен на възгледи в областта на историята на науката, социологията на научното знание и историческата епистемология. В обобщението за състоянието на историческата епистемология, дебатирано на интердисциплинарна конференция в Института Макс Планк за история на науката през 2008 г., Феест и Щурм (2011, pp. 286-287), отбелязват, че утвърждаването и развитието на понятието е дело именно на този институт.

Ключови референтни аспекти на понятието за историческа епистемология (вместо обобщение)

От горното изложение и от още изследвания относно своеобразието на общото течение на съвременната историческа епистемология, в настоящото изследване се възприемат за по-нататъшни ориентири следните аспекти на формирането на понятието за историческа епистемология.

Първо. Въпреки особеностите, които се посочиха по-горе, съвременната англо-американска версия на историческата епистемология, и като цяло формиращото се по-широко съвременно течение на историческата епистемология, не изключва от полезрение влиятелния принос на класическата,

„френска“, историческа епистемология, а приема терминологията и като цяло зададения дневен ред.

Второ. Привидно хетерогенна, формиралата се и развиваща се област на съвременната историческа епистемология в света по-скоро се характеризира с вътрешно присъщо и логически съвместимо разнообразие. Изключвайки крайно отрицателните възгледи относно правото на съществуване на историческата епистемология, срещащите се – на пръв поглед основателни – оценки за некохерентност на направлението всъщност формализират характерното многообразие в настъпилния епистемологичен преход, т.е. оценките за некохерентност подлежат на квалификация и следва да се разглеждат като относителни.

Трето. Без това да е пълно покритие на подходите в историята на историческата епистемология, донякъде условно се очертават три версии на текущата историческа епистемология: тя е „изследване на историята на такива епистемични понятия от по-висок порядък като обективност, наблюдение, експериментиране или вероятност“; тя е „изследване на историческите траектории на такива изследователски обекти като електрон, ДНК или флогистон“; тя се разбира като „дългосрочно изследване на научните развия“ (Feest and Sturm, 2011, abstract; за по-широкото множество от подходи и за трите главни версии на историческата епистемология, Feest and Sturm, 2011, p. 288). Тези три версии се асоциират, както следва: първата – основно с работата на Дастън; втората – основно с работата на Райнбергер; третата – основно с работата на Рен (Moreno and Vinck, 2021, p. 12). Морено и Винк отбелязват, че с приносите в Институт Макс Планк за история на науката в Берлин, като се почне с тези на Лоренц Крюгер от 1994 г. и се продължи с тези на Лорейн Дастън, Ханс-Йорг Райнбергер и Юрген Рен, историческата епистемология се превръща в „широка изследователска програма, фокусирана върху изследването на историческата конституция на понятията, обектите на изследване и изследователската динамика на науката, на базата на анализ на научните практики“ (Moreno and Vinck, 2021, p. 11).

Не е видна телеологична некохерентност в съвместното разглеждане на тези три главни версии.

Четвърто. Могат да бъдат идентифицирани – макар и рядко изследвани в литературата по историческа епистемология – „методологични характеристики, общи за трите споменати смисъла на развитието на [историческата епистемология]“ (Moreno and Vinck, 2021, p. 12; с позоваване върху Sturm, 2011, p. 306; оценката за изоставането на разглеждането на общите методологични аспекти е на Щурм). Цитирани от Sturm (2011, p. 306), те са: „приоритизиране на изследването и на локалните аспекти на науката, и на трансконтекстуалните сравнения във връзка с време и пространство – ком-

бинирането на микро и макро история ..., споделяне на обща цел: изучаване на изследователските практики, които водят до въвеждането на, или до модификацията на, понятия за обекти или епистемични понятия, както и изменения в развитието на икономическите теории“.

За единството на чертите, формиращи своеобразието на текущата историческа епистемология виж още в пункта (по-нататък), фокусиращ върху по-широката детерминация в прехода в епистемологията към светогледа на историческата епистемология и нейните главни конституиращи особености.

Пето. Така, „историческата епистемология“ не се асоциира с един подход към „историята на науката и нейните епистемологични дименсии“ (Feest and Sturm, 2011, p. 296) и не се фаворизира „която и да е версия на историческата епистемология като „правилната“ такава“ (Feest and Sturm, 2011, p. 300). Предвид сложността и деликатността на формиралото и развиващо се поле на историческата епистемология, следва да се говори за обединяване на възможностите на множеството от алтернативни подходи. В съответствие с това, главното в опитите за идентифициране на „историческата епистемология“ е, всъщност, да се улови комплицираността и отвореността на формиращата се област, и, най-важното, да се отиде по-нататък (такова идея е видна у Бренер в Brenner, 2014), като се дефинира и изследва ракурс, който е от значение в анализа на развитието на науката или на нейни направления (срв. с Brenner, 2014, pp. 729-730). Такава според мен е и същността в концепциите на Лорейн Дастън, Ханс-Йорг Райнбергер, Юрген Рен, Мери Пуви и др. Юрген Рен, както се посочи по-горе, е главен представител на направлението на историческата епистемология като разглеждане на дългосрочното развитие на научното знание (например Renn, 1994; 1995; 2018). В този смисъл възгледът на Анастасиос Бренер следва да се приеме като стремеж и усилие в дискусиите върху историческата епистемология да се изведе и приложи, така да се изразя, добавена методологична стойност.

Шесто. В идентификацията на полето на съвременната историческа епистемология е налице непроста релация със социологическите аспекти на знанието, с контекста и с определени версии или параметри на неговия (на знанието) пърформатизъм. От една страна, както се отбеляза, изостава разглеждането на общи методологични аспекти на формиралото се по-широко направление на историческата епистемология. На този фон, от друга страна, и като се има предвид хибридната философско-историческа природа на всяка една от посочените главни версии, се изтъква двустранното им подценяване от историци на науката и от социолози на научното знание. От трета страна, в разглеждането на детерминацията и спецификата на историческата епистемология доста внимателно се има предвид значението на

социологията на научното знание, контекста и видовете пърформатизъм на научното знание. Морено и Винк разглеждат връзката и приемствеността между развилата се историческа епистемология и социологията на научното знание, правейки разграничение между тях (Moreno and Vinck, 2021). Мартин Куш, разглеждайки въпроси на „социалната епистемология“ в релация с „класическата [индивидуална] епистемология“ (Kusch, 2011, pp. 874-875), се спира върху мястото в разглеждането на социалната епистемология на „социологията на научното знание“ (Kusch, 2011, pp. 875-877), като по-специално отбелязва: „Първо, [социологията на научното знание] трябва да има централна роля в рамките, или в противоположност, на социалната епистемология: в крайна сметка, [социологията на научното знание] е посветена на емпиричното изследване на социалните дименсии на знанието. Второ, философските форми на [социалната епистемология] проявяват тенденцията да използват [социологията на научното знание] с цел да се открият. [...] затова философите трябва да разбират правилно [социологията на научното знание].“ (Kusch, 2011, p. 875). Принципно обособяване между социологията на научното знание и историческата епистемология е маркирано и в представянето на направлението на историческата епистемология от Феест и Щурм (Feest and Sturm, 2011, abstract). Стейпълфорд (2017), в светлината на своето разглеждане на историческата епистемология през призмата на теория на практиката, фиксира различие между историческа епистемология и контекст и между историческа епистемология и формален пърформатизъм (върху които [различия] ще се спре внимание в предстоящо следващо изследване, посветено на ефекта на историческата епистемология на икономикса за разглеждането на икономикса и, особено, на историята на икономикса).

Веднага следва да се подчертае, че в изясняването на всички тези и други зависимости в детерминацията и обособяването на понятието за историческа епистемология водещ трябва да е епистемологичният аспект и неговото практическо осъществяване.

Седмо. Оперативно близки до влагания смисъл в понятието за историческа епистемология изглеждат две предложения: на Райнбергер и, отскоро, на Стейпълфорд. Ханс-Йорг Райнбергер изследва „стогодишна история на „историцизиране на епистемологията““ (Braunstein, 2012, p. 33; Braunstein, 2022, p. 2) и призовава за „конвергенция [на] историцизацията на философията на науката и епистемологизацията на историята на науката“ (Brenner, 2014, p. 728; изтъкнато също и във Feest and Sturm, 2011, pp. 291-292, 296). Имайки предвид релацията между историчността и епистемологичната рефлексия като присъща у Ханс-Йорг Райнбергер, Феест и Щурм отбелязват, че Райнбергер, в Rheinberger (2010, p. 3f.), „заявява, че има две конвергира-

щи тенденции през целия двадесети век: „историцизация на философията на науката“ и „епистемологизация на историята на науката“ и че двете могат да бъдат „комбинирани под понятието за историческа епистемология“ – което самият той фаворизира.“ (Feest and Sturm, 2011, p. 296). Предложението на Стейпълфорд е под историческа епистемология да се разбира история на епистемологичните практики (Stapleford, 2017, p. 131).

Осмо. Схващането за „историцизирана епистемология“ се свързва с претенцията за прилагането на „истински исторически подход“. Под това се има предвид актуализирането на множество от аспекти. „... аз смятам – заявява Кимисо, – че трябва да бъдат приветствани едно разнообразно множество от подходи към философията и различни степени на историческа и/или социологическа гледна точка. [...] Аз също така смятам, че е необходим един по-истински исторически подход към философските идеи и на първо място осъзнаване на историчността на нашите допускания и методи. Философските идеи, точно както научните идеи, възникват в дадена точка на историята, при специфични социални, образователни и културни условия, и се развиват исторически.“ (Chimisso, 2014, p. 744). Тя обръща внимание върху възможността за разширяване на все още доста малките полета на „социологията на философията и социологията на философското знание“ и изглеждащата „по-голяма съпротива срещу социологическото изследване на философията, отколкото срещу [социологическото изследване] на науката“ (Chimisso, 2014, p. 744), обявявайки се за „една истински историцизирана история на философията [която] би дала на философа необходимото му мощно рефлексивно средство“ (Chimisso, 2014, p. 745).

Девето. В четвърти пункт се отбелязаха методологични характеристики, общи за посочените три основни версии на текуща историческа епистемология, насочващи към въпроса за своеобразието на съвременната историческа епистемология. Там те бяха маркирани с оглед доразвиването на тезата за сравнителната кохерентност на общото направление. Тук се спира по-целенасочено внимание върху този въпрос за спецификата и главни характеристики на историческата епистемология. Общата рамка, която се има предвид тук, отразява прехода към историческата епистемология през XX в., свързан с преодоляването на кризите в епистемологията – най-вече на кризата в научните репрезентации и на хуманистичната криза (виж, сред други, Шапошникова, 2018, с. 12-14). „...фокусът на внимание на епистемологията се измества от принципите на обобщение, натрупване и непрекъснатост към множественост и своеобразие, а увереността в истински научния статус особено на концепциите и теориите от последните три столетия се смени от интерес към практиката на научното познание и многообразие на логиките на тълкуване на света от последните векове.“ (Шапошникова,

2018, с. 13). В индивидуален изследователски и методологичен план, а и по-широко, историческата епистемология се явява назряла реакция и опит за разрешаването на научното противоречие между стремежа към акуратност, простота, яснота и увереност, от една страна, и към по-богата картина на знанието (Шапошникова, 2018, с. 13-14). В субективно-когнитивен план, и като формирането на речник и организация на науката, показателни за което са възгледите на Анри Поанкаре (1854 – 1912) и на Вилхелм Дилтай (1833 – 1911), внимание, специално, заслужава разбирането на Дилтай за научните понятия като борещи се с техните обекти, или, както се посочва от Шапошникова – че те „се оказват естествено следствие на практиката на общуване и взаимодействие на изследователя с обектите на познание“ (Шапошникова, 2018, с. 15; с позоваване на Райнбергер). Така е налице ключово отместване в разбирането на спецификата на историческата епистемология. Концептуалното развитие на научните понятия и развитието на логиката на науката се свързват с практиката на науката. Това историцизира и релативизира самата епистемология. Райнбергер предефинира разбирането за епистемология като свързана с постигането на научност в смисъла на достоверност в разбиране за епистемология в текущ историцизиран смисъл – като разкриване на бита на науката (на практическото формиране и опериране на научните понятия). Критерият за научност и нормативността биват заместени с „историческите сюжети от областта на формирането на научното знание“ и описание и „внимателно отношение към цялото многообразие от теории, форми и инструменти на научната дейност, а не строгата им нормативна оценка, свойствена на класическата епистемология“ (Шапошникова, 2018, с. 10). В контекста на общия преход в епистемологията (или опита ни за представяне на обща рамка за проектиране на главни конституиращи характеристики на съвременната историческа епистемология), казаното е в унисон с появилия се в историческата литература през втората половина на XX в. нов жанр историография, означен като „микроистория“, или „история на ежедневието“. Както се отбелязва от Шапошникова, „В неговата основа лежи предположението за това, че най-добрият способ да се осмисли една или друга историческа епоха е чрез запознаването с предметите на бита, сякаш потапяйки се в тъканта на самото историческо битие. В известен смисъл съвременната епистемология в своя исторически подход към научното познание, проправяйки път към логиката на развитието на науката чрез частното и вещественото, а не чрез общото и теоретическото, също се заема с битоописание, наистина, на особени, „научни вещи“ – теории, идеи, понятия, концепции.“ (Шапошникова, 2018, с. 14). На мястото на цялостната или единна логика, ключово място заема контингентното; и перманентният внос на историческото контингентно задава текущите условия и полето от

възможности за развитието на науката (Шапошникова, 2018, с. 14; с позоваване на Райнбергер).

Казаното в настоящия пункт относно своеобразието на историческата епистемология ясно показва: 1) връзката на концептуалното формиране на понятия с научната практика (в смисъла на посочените възгледи на Поанкаре, Дилтай, Дастън и Галисън, и др.; това е първата от трите горедискутирани версии на историческата епистемология), 2) вникването в тъканта на историческия процес и развитието на логиката на науката (в смисъла на микроисторията/битоописанието на процеса на науката чрез „научни вещи“ като концепции, теории, идеи; това е втората от горедискутираните версии на историческата епистемология), 3) анализирането на епистемологичния статус от гледната точка на формирането и осъществяването на възможностите за логизация и по-нататъшно развитие и обобщение на научната практика (това се отнася към третата от горедискутираните версии на историческата епистемология).

Десето. С приносите си в разработването на полето през 90-те г. на ХХ в. в смисъла на неговите нови цели и задачи и с предложението си то да бъде наречено „историческа епистемология“, Лорейн Дастън заслужава внимание както заради влиянието върху нея от страна на Хакинг, така и с влиянието ѝ върху развитието на съвременната историческа епистемология. Повлияна от работа на Иън Хакинг *Възникване на вероятността* – (Hacking, 1975), Дастън определя своя по-нататъшен път на изследовател като „следване на своите философски интереси при пълното им историцизиране“, в смисъла, според нея, на онова, което прави Хакинг в Хакинг (1975) – „история, която се опитва да визираща концептуалните предпоставки на онова, което за нас е самоочевидно“. Именно това историцизиране на концептуалните предпоставки на текущо самоочевидното Дастън смята за „историческа епистемология“ (“That’s what I think ‘historical epistemology’ is...”) (Daston, L., interview by Bucecroft, M. T., 2017, p. 178) - терминът, който тя дискутира в Daston (1994) и определено свързва с „история на категориите на фактичност, свидетелство, обективност и т.н.“ в Daston (1995)³. Самият Хакинг, както отбелязва Дастън, смята, че „историческа епистемология“ „звучи като лош превод от немски“ (Daston, L., interview by Bucecroft, M. T., 2017, p. 179). Тя е съгласна с кумира си и макар да отбелязва, че има френска традиция, която понякога е наричана *épistémologie historique*, признава „преливащите се нюанси“ на термина, в зависимост от това кой го разглежда, и това,

³ „И тъй като моралните икономики [б.м.: неин израз за практиката на търсенето на научна обективност] са част от онова, което може да бъде наречено историческа епистемология – история на категориите за фактичност, свидетелство, обективност и т.н., – те трябва да интересуват философите, а така също и историците.“ (Daston, 1995, pp. 23-24).

че вероятно това не е най-сполучливото наименование. Във връзка с този терминологичен момент, и по повод „прилагането понякога [на фразата] към [нейната] собствена работа“, самата тя казва, че „онова, което смята, че прави, е *историята на самоочевидното* [is the history of the self-evident – италиански в транскрипта], т.е. истории на категориите, които ни се струват толкова необходими за начина, по който ние мислим сега, че е немислимо да си представим, че можем да сме без тях. И въпреки това, те имат история.“ (Daston, L., interview by Vucroft, M. T., 2017, p. 179). Общо, изследванията в проектите на Дастън обхващат диапазон „от вероятност – през наблюдение – до обективност“, в контекста на нейната история на самоочевидното (тя „историцизира области на науката, чиито език и начин на мислене са станали толкова обикновени, че ние забравяме, че те имат корени в методологията“; или още: „идентифицира историите на научните методи, които са станали генерализирани като институции“) (Daston, L., interview by Gross, J., 2020, p. 10). Посочената ориентация към настоящето е видна в заглавието на интервю на Матео Ваджели с Иън Хакинг – „Иън Хакинг. Философът на настоящето“ (Hacking, I., interview by Vagelli, M., 2014). Показателно е аргументирането на споделени черти между възгледа на Хакинг както с този на Дастън, така и на други представители на съвременната историческа епистемология (Martínez, 2023, p. 219).

Единадесето. Този поглед върху работата на Дастън може да се отнесе към полето на историческата епистемология като цяло. Презентистката гледна точка ясно е видна в различните подходи и варианти на историческата епистемология. Могат да бъдат посочени ред произведения на Дастън, особено от началото на 90-те години, в които тя развива възгледа си за историческата епистемология – сред тях, освен вече посочените в изложението, Daston (1992), Daston and Galison (1992)⁴, както и работи на Питър Диър, Dear (1992; 1995)⁵ (Poovey, 1998, p. 332: endnote 11; Riskin, 2002, p. 9: footnote 25). Пуви също работи в тази насока, но както самата тя отбелязва, има някои отлики между нейния възглед и този на Дастън (които тук те не са повод за отделно внимание; за това отличие в Poovey, 1998, p. 329: endnote 1). Показателни са *конкретните изследвания в това историкоепистемологично направление*. Както се отбелязва от Джесика Рискин, „Самата Дастън хронологично проследява възхода на вероятностното смятане до неговата модерна, централна позиция в рационалното вземане на решение.“²⁶ [Бележка под линия 26 у Рискин е позоваване върху: Daston, *Classical Probability*

⁴ В това отношение, през 2007 г. двамата издават книгата си „*Обективност*“ – Daston and Galison (2007).

⁵ Освен безспорното място на Дастън като исторически епистемолог, Мери Пуви смята Питър Диър също за такъв, макар той да не приема за себе си такова определение (Poovey, 1998, p. 332: endnote 11, посочвайки, особено Dear (1995).

in the Enlightenment (1988)]. Тиъдор Портър и Мери Пуви изследват възникването на свързани социални използвания на числата (статистика, счетоводство, анализ разходи – ползи, двойнозаписващо счетоводство), за да разкрият „как един вид репрезентация – числата – започна да изглежда имунизирани срещу [освободен от] теория или интерпретация“ [цитат взет от Poovey, 1998, p. xii]²⁷ [бележка под линия 27 е позоваване на Рискин върху: Porter, *Rise of Statistical Thinking* (1986), Porter, *Trust in Numbers* (1995) и Poovey, *History of the Modern Fact* (1998), с указване за взетия цитат], и по такъв начин да резюмират обективния, научен факт.“ (Riskin, 2002, p. 9 и p. 9: footnotes 26, 27).

Дванадесето. Общият знаменател на възприетите тук аспекти на понятието за историческа епистемология е разширителното трактуване на епистемологията с включването на практиката.

Използвана литература

- Златева, Д. (2014). Экономическая наука как эпистемология: Истинность и реалистичность в экономической науке, Вестник Тверского государственного университета, Серия Экономика и управление, № 2, с. 34-45. (Zlateva, D., 2014, *Ekonomicheskaya nauka kak epistemologiya: Istinnost i realistichnost v ekonomicheskoy nauke*, Vestnik Tverskogo gosudartvenogo universiteta, Seriya Ekonomika i upravlenie, №2, s. 34-45).
- Златева, Д. (2017). Икономическата наука и човекът в нея през XXI век, Наука, кн. 5/2017, том XXVII, Издание на Съюза на учените в България, с. 40-46. (Zlateva, D., 2017, *Ikonomicheskata nauka i chovekat v neya prez XXI-vi vek*, Nauka, kn. 5/2017, tom 27, Izdanie na Sayuza na uchenite v Bulgaria, s. 40-46), available at: <http://spisanie-nauka.bg/arhiv/5-2017.pdf>
- Златева, Д. (2018). Епистемологически поглед към икономическата наука, УНСС, Научна конференция „Историята и философията на политическата икономия“, София: Издателски комплекс – УНСС, с. 99-104. (Zlateva, D., 2018, *Epistemologicheski pogled kam ikonomicheskata nauka*, UNSS, Nauchna konferentsiya ‘Istoriyata i filosofiyata na poiticheskata ikonomia’, Sofia: Izdatelski kompleks - UNSS, s. 99-104).
- Касавин, И. Т. (2020). Знание и реальность в исторической эпистемологии, Эпистемология и философия науки, т. 57, № 2, с. 6-19, (Kasavin, I. T., 2020, *Znanie i realnost v istoricheskoy epistemologii*, Epistemoloiya i filosofiya nauki, t. 57, № 2, s. 6-19), available at: https://www.pdcnet.org/collection/fshow?id=eps_2020_0057_0002_0006_0019&pdfname=eps_2020_0057_0002_0006_0019.pdf&file_type=pdf (14 pp.), през https://www.pdcnet.org/eps/content/eps_2020_0057_0002_0006_0019

- Шапошникова, Ю. В. (2018). Историческая эпистемология как феномен современности, *Философия и культура*, 11, с. 9-19, (Shaposhnikova, Y.V., 2018, *Istoricheskaya epistemologiya kak fenomen sovremennosti*, *Filosofiya i kultura*, 11, s. 9-19), available at: http://e-notabene.ru/view_article.php?id_article=28125&nb=1, DOI: 10.7256/2454-0757.2018.11.28125
- Bernecker, S. and Pritchard, D. (eds.) (2011). *The Routledge Companion to Epistemology*, London and New York: Routledge, available at: <http://ai-makurdi.org/wp-content/uploads/2020/04/70.-The-Routledge-Companion-to-Epistemology-by-Sven-Bernecker-Duncan-Pritchard-2.pdf>
- Braunstein, J.-F. (2012). Historical Epistemology, Old and New, in Conference: Epistemology and History. From Bachelard and Canguilhem to Today's History of Science (Preprint 434, pp. 33-40), Berlin: Max Planck Institute für Wissenschaftsgeschichte, available at: <https://www.mpiwg-berlin.mpg.de/Preprints/P434.PDF>
- Braunstein, J.-F. (2022). Labeling, Branding or Reality? The French Invention of “Historical Epistemology” in 1907, *Transversal: International Journal for the Historiography of Science*, 22(13), pp. 1-8. (Belo Horizonte – MG/Brazil, an open-access journal), DOI: <http://dx.doi.org/10.24117/2526-2270.2022.i13.01>
- Brenner, A. (2009). A problem in general philosophy of science: The rational criteria of choice, in Brenner, A. and Gayon, J. (eds.) *French studies in the philosophy of science*, Vienna: Springer, pp. 73-90. Цит. по Brenner (2014), p. 731, p. 735: references.
- Brenner, A. (2011). *Raison scientifique et valeurs humaines*, Paris: Presses universitaires de France. Цит. по Brenner (2014), p. 731, p. 735: references.
- Brenner, A. (2014). Epistemology Historicized: The French Tradition, in Galavotti, M.C., Dieks, D., Gonzalez, W. J., Hartmann, S., Uebel, T., Weber, M. (eds.), *New Directions in the Philosophy of Science. The Philosophy of Science in a European Perspective*, Vol. 5, Springer International Publishing Switzerland, pp. 727-736.
- Brenner, A. (2016). Abel Rey's historical epistemology, *Revue de métaphysique et de morale*, 90(2), pp. 159-176, available at: https://www.cairn-int.info/article-E_RMM_162_0159--abel-rey-s-historical-epistemology.htm.
- Canguilhem, G. ([1968]1994). L'objet de l'histoire des sciences, in *Études d'histoire et de philosophie des sciences*, 1968, 7ème éd., Paris: Vrin, 1994. Цит. по Braunstein, J.-F. (2012), p. 38, p. 38: footnote 27.
- Canguilhem, G. (1968). *Études d'histoire et de philosophie des sciences*, Paris: Vrin. Цит. по Brenner (2014), pp. 729, 733 и p. 736: references.
- Canguilhem, G. (1977). *Idéologie et rationalité*, Paris: Vrin. Цит. по Brenner (2014), p. 730, p. 736: references.

- Chimisso, C. (2014). Commentary on Anastasios Brenner's "Epistemology Historicized" in Galavotti, M.C., Dieks, D., Gonzalez, W. J., Hartmann, S., Uebel, T., Weber, M. (eds.) *New Directions in the Philosophy of Science. The Philosophy of Science in a European Perspective*, Vol. 5, Springer International Publishing Switzerland, pp. 737-746.
- Daston, L., interview by Bycroft, M. T. (2017). *Ideals and Practices of Rationality – An Interview with Lorraine Daston*, *Exchanges: The Warwick Research Journal*, 4(2), pp. 173-188, available at: <http://exchanges.warwick.ac.uk/index.php/exchanges/article/view/154>
- Daston, L., interview by Gross, J. (2020). *Historicizing the Self-Evident: An Interview with Lorraine Daston*, January 25, *Los Angeles Review of Books*, interviews, available at: <https://lareviewofbooks.org/article/historicizing-the-self-evident-an-interview-with-lorraine-daston/>
- Daston, L. (1988). *Classical Probability in the Enlightenment*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, First edition 1988. Second reprint edition 1995. [Originally a doctoral dissertation submitted to the Department of the History of Science at Harvard University.]. Цит. по Riskin, J. (2002), p. 9: footnote 26.
- Daston, L. (1992). *Objectivity and the Escape from Perspective*, *Social Studies of Science*, 22(4) (Nov., 1992), pp. 597-618. Цит. в Brenner (2014), p. 731, и p. 736: references, като 'Daston, L. 1991', и в Riskin, J. (2002), p. 9: footnote 25, available at: <http://www.jstor.org/stable/285456> (accessed 27 March 2016)
- Daston, L. (1994). *Historical epistemology*, in Chandler, J. K., Davidson, A. I. and Harootunian, H. D. (eds.), *Questions of evidence: Proof, practice, and persuasion across the disciplines*, Chicago, IL: University of Chicago Press, pp. 282-289.
- Daston, L. (1995). *Moral Economy of Science*, *Osiris*, 10, pp. 3-24, by The History of Science Society, available at: https://pure.mpg.de/rest/items/item_2276978/component/file_3321600/content. Цит. и по Riskin, J. (2002), p. 9: footnote 25.
- Daston, L. (2000). *Biographies of scientific objects*, Chicago/London: University of Chicago Press. Цит. по Chimisso (2014), p. 739, p. 745: references.
- Daston, L. and Galison, P. (1992). *The Image of Objectivity*, *Representations*, No. 40, Special Issue: *Seeing Science* (Autumn, 1992), pp. 81-128. Цит. по Riskin, J. (2002), p. 9: footnote 25, available at: <http://www.jstor.org/stable/2928741> (accessed 2015)
- Daston, L. and Galison, P. (2007). *Objectivity*, New York: Zone Books, Distributed by the MIT Press, Cambridge, Massachusetts, and London, England.
- Davidson, A. (2001). *The emergence of sexuality: Historical epistemology and the formation of concepts*, Cambridge, MA: Harvard University Press. Цит.

- по Brenner (2014), p. 731, p. 736: references. Същото заглавие с по-ранно издание, Davidson, A. (1998), е цит. и по Chimisso (2014), p. 739, p. 745: references.
- Dear, P. (1992). From Truth to Disinterestedness in the Seventeenth Century, *Social Studies of Science*, 22(4) (Nov., 1992), pp. 619-631. Цит. по Riskin, J. (2002), p. 9: footnote 25, available at: <http://www.jstor.org/stable/285457> (accessed 2012)
- Dear, P. (1995). *Discipline and Experience: The Mathematical Way in the Scientific Revolution*, Chicago: University of Chicago Press. Цит. по Poovey (1998), p. 332: endnote 11.
- Feest, U. and Sturm, T. (2011). What (Good) is Historical Epistemology? Editors' Introduction, *Erkenntnis*, 75(3), pp. 285-302, available at <http://link.springer.com/article/10.1007/s10670-011-9345-4>
- Foucault, M. (1969). *L'archéologie du savoir*, Paris: Gallimard, Trans. A.M. Sheridan Smith, New York: Pantheon, 1971. Цит. по Brenner (2014), p. 731, p. 736: references.
- Galavotti, M.C., Dieks, D., Gonzalez, W. J., Hartmann, S., Uebel, T., Weber, M. (eds.) (2014). *New Directions in the Philosophy of Science, The Philosophy of Science in a European Perspective*, Vol. 5, International Publishing Switzerland, available at: <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/9349/1/91.pdf>, DOI 10.1007/978-3-319-04382-1__50
- Gayon, J. (2003). Bachelard et l'histoire des sciences, in Wunenburger, J.-J. (ed.), *Bachelard et l'épistémologie française*, Paris: PUF. Цит. по Braunstein, J.-F. (2012), p. 34: footnote 3, и по Braunstein, J.-F. (2022), p. 2, p. 7: references.
- Gingras, Y. (2010). Naming without necessity: On the genealogy and uses of the label "historical epistemology", CIRST, Note de recherche 2010-01, pp. 1-17, available at: <https://depot.erudit.org/bitstream/004069dd/1/2010-01.pdf>
- Hacking, I., interview by Vagelli, M. (2014). Ian Hacking. The Philosopher of the Present. An Interview by Matteo Vagelli, *Iride*, a. XXVII, n. 72, maggio-agosto 2014/Iride, v. 27, issue 72, May-August, pp. 239-269, available at: <https://pdfcoffee.com/ian-hacking-the-philosopher-of-the-present-an-interview-by-matteo-vagelli-pdf-free.html>
- Hacking, I. (1975, 2006, 2007). *The Emergence of Probability. A philosophical study of early ideas about probability, induction and statistical reference*, Cambridge University Press, First published 1975, Second edition first published 2006, Reprinted 2007, available at: http://www.andreasaltelli.eu/file/repository/Jan_Hacking_Emergence_Probability.pdf
- Hacking, I. (1999). Historical meta-epistemology, in Carl, W. and Daston, L. (eds.), *Wahrheit und Geschichte*. Göttingen: Vandenhoeck and Ruprecht, pp.

- 53-77. Цит. по Chimisso (2014), p. 739, 741, p. 745: references, и по Staplford (2017), p. 139: Notes: note 1, p. 143: references.
- Hacking, I. (2002). *Historical Ontology*, Cambridge, MA: Harvard University Press. Цит. по Chimisso, C. (2014), pp. 739, 741, 745: references. Ползван като: Hacking, I. (2002) *Historical Ontology*. Cambridge, Massachusetts; London, England. Copyright 2002 by the President and Fellows of Harvard College, available at: <https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?do=download&did=87693&kod=JSM451>
- Kuhn, T. (1962). *The structure of scientific revolutions*, Chicago: Chicago University Press, 1970, 2nd ed. Цит. по Brenner (2014), p. 730, p. 736: references.
- Kuhn, T. (1977). *The essential tension*, Chicago: Chicago University Press. Цит. по Brenner (2014), p. 730, p. 736: references.
- Kuhn, T. (1987/2000). What are scientific revolutions?, in Krüger, L., Daston, L. and Heidelberger, M. (eds.), *The probabilistic revolution*, vol.1: Ideas in history, Cambridge, MA: The MIT Press, Reprinted in *The road since structure*, pp. 11-32. Chicago: Chicago University Press, 2000. Цит. по Brenner (2014), p. 730, p. 736: references.
- Kuhn, T. (1995). Un entretien avec Thomas S. Kuhn, Edited and translated by C. Delacampagne, *Le Monde*, 5-6 February, pp. 12-13. Цит. по Brenner (2014), p. 731, p. 736: references.
- Kusch, M. (2011). [Ch] 77 Social Epistemology, in Bernecker, S. and Pritchard, D. (eds.), *The Routledge Companion to Epistemology*, New York and London, Routledge, pp. 873-884. Цит. и по Feest and Sturm (2011), p. 299, p. 301: references.
- Lakatos, I. (1971). History of science and its rational reconstructions, in *The methodology of scientific research programmes: Philosophical papers I*, Cambridge: Cambridge University Press, 1978. Цит. по Brenner (2014), p. 729, p. 736: references.
- Lecourt, D. (1969). *L'épistémologie historique de Gaston Bachelard*, Paris: Vrin. Цит. по Brenner (2014), p. 728 и p. 736: References.
- Lecourt, D. (1972). *Pour une critique de l'épistémologie: Bachelard, Canguilhem, Foucault*, Paris: Maspero. Цит. по Brenner (2014), p. 729 и p. 736: references.
- Lecourt, D. (2008). *Georges Canguilhem*, Paris: Presses Universitaires de France, trans, A. Brenner. Цит. по Brenner (2014), p. 729 и p. 736: references.
- Martínez, M. L. (2023). Epistemología y meta-epistemología histórica. Etiquetas diferentes, intereses compartidos, *Revista Colombiana de Filosofía de la Ciencia*, 23.46 (2023), pp. 195-222, available at: <https://revistacolombianadeenfermeria.unbosque.edu.co/index.php/rcfc/article/download/3733/3525/17821>, <https://www.doi.org/10.18270/rcfc.v23i46.3525>

- Moreno, J. C. and Vinck, D. (2021). Encounters between Philosophy of Science, Philosophy of Technology and STS, *Revue d'anthropologie des connaissances* [Online], 15-2, Online since 01 June 2021, available at: <http://journals.openedition.org/rac/23127>, DOI: <https://doi.org/10.4000/rac.23127>
- Poovey, M. (1998). *A history of modern fact*, Chicago: Chicago University Press. Цит. и в Brenner (2014), p. 731, p. 736: references, и в Riskin, J. (2002), p. 9: footnote 27.
- Porter, T.M. ([1986] 2020). *The Rise of Statistical Thinking, 1820 – 1900*, new edition, with a new preface by the author, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, First cloth printing 1986, First paperback printing 1988, New paperback edition, 2020, available at: <https://ebin.pub/qdownload/the-rise-of-statistical-thinking-18201900-newnbsped-0691208425-9780691208428.html>, през <https://ebin.pub/the-rise-of-statistical-thinking-18201900-newnbsped-0691208425-9780691208428.html>. Porter, T.M. (1986) е цит. по Riskin, J. (2002), p. 9: footnote 27.
- Porter, T.M. (1995). *Trust in Numbers. The Pursuit of Objectivity in Science and Public Life*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press. Цит. по Riskin, J. (2002), p. 9: footnote 27, available at: http://www.andreasaltelli.eu/file/repository/Theodore_M_Porter_Trust_in_numbers_the_pursuit_of_objectivity_in_science_and_public_life_1995_Princeton_University_Press_.pdf
- Preprint 434 (2012). *Conference: Epistemology and History. From Bachelard and Canguilhem to Today's History of Science*. Berlin: Max Planck Institut für Wissenschaftsgeschichte/Max Planck Institute for the History of Science, available at: <https://www.mpiwg-berlin.mpg.de/Preprints/P434.PDF>
- Quine, W.V.O. (1968). *Epistemology naturalized*, in *Ontological relativity*, New York: Columbia University Press, pp. 69-90, 1969. Цит. по Brenner (2014), p. 727 и p. 736: references.
- Renn, J. (1994). *Historical Epistemology and Interdisciplinarity*, Max-Planck-Institut für Wissenschaftsgeschichte/Max Planck Institute for the History of Science, Preprint 2, 1994, to appear in: Gavroglu, K. et. al., *Festschrift in Honor of Robert S. Cohen*, Boston Studies in Philosophy of Science, available at: <https://www.mpiwg-berlin.mpg.de/Preprints/P2.PDF>
- Renn, J. (1995). *Historical Epistemology and the Advancement of Science*, Talk given at the “Workshop on Current Trends in the History, Philosophy, and Social Studies of Science,” Collegium Budapest, November 6, 1995), pp. 1-19, available at: https://pure.mpg.de/rest/items/item_2273558/component/file_2273556/content
- Renn, J. (2018). *The Evolution of Knowledge: Rethinking Science in the Anthropocene*, *Journal of History of Science and Technology* 12(1), pp. 1-22, DOI:

<https://doi.org/10.2478/host-2018-0001>, available at: <https://sciendo.com/article/10.2478/host-2018-0001>

- Rheinberger, H.-J. (2005). Gaston Bachelard and the notion of ‘phenomeno-technique’, *Perspectives on Science*, 13(3), pp. 313-328. Цит. по Chimisso (2014), p. 739, p. 746: references.
- Rheinberger, H.-J. ([2007] 2010). *On Historicizing Epistemology: An Essay*, Translated by David Fernbach, English translation 2010 by the Board of Trustees of the Leland Stanford Junior University, Originally published in German under the title *Historische Epistemologie zur Einführung* 2007, Junius Verlag GmbH, available at: <https://vdoc.pub/download/on-historicizing-epistemology-an-essay-58f8g9dp6ia0>, преводът на английски език от 2010 г. е цитиран още както следва: в Chimisso (2014), p. 739, p. 746: references, като Rheinberger, H.-J. (2010b); във Feest and Sturm (2011), p. 296, p. 302: references, като Rheinberger, H.-J. (2010); и в Stapleford (2017), p. 139: Notes: note 4, p. 144: references, като Rheinberger, H.-J. (2010b).
- Rheinberger, H.-J. (2010a). *An epistemology of the concrete: Twentieth-century histories of life*, Durham, NC: Duke University Press. Цит. по Stapleford (2017), p. 139: Notes: note 4, и p. 144: references.
- Riskin, J. (2002). *Science in the Age of Sensibility: The Sentimental Empiricists of the French Enlightenment*, Chicago and London: University of Chicago Press, available at: https://books.google.bg/books/about/Science_in_the_Age_of_Sensibility.html?id=a6dIII_D-0kC&redir_esc=y
- Stadler, F. (2014). *History and Philosophy of Science: Between Description and Construction*, in M. C. Galavotti, M.C., Dieks, D., Gonzalez, W. J., Hartmann, S., Uebel, T., Weber, M. (eds.), *New Directions in the Philosophy of Science, The Philosophy of Science in a European Perspective*, Vol. 5, Springer International Publishing Switzerland, pp. 747-767.
- Stapleford, T.A. (2017). *Historical Epistemology and the History of Economics: Views Through the Lens of Practice*, in Fiorito, L., Scheall, S. and Suprinyak, C.E. (eds.), *Research in the History of Economic Thought and Methodology*, Vol. 35 (Including a Symposium on the Historical Epistemology of Economics), Emerald Group Publishing, pp. 113-145, available at: <https://ps.booksc.eu/book/66633541/f881a4>, <https://doi.org/10.1108/S0743-41542017000035A007>
- Steup, M. and Neta, R. (2005). *Epistemology*, in Zalta, E.N. (ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2020 Edition), available at: <https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/epistemology/>
- Sturm, T. (2011). *Historical Epistemology or History of Epistemology? The Case of the Relation Between Perception and Judgment*. Dedicated to Gün-

ther Patzig on his 85th birthday, *Erkenntnis*, 75(3), pp. 303-324, available at: <https://booksc.org/book/7941674/c707a6>

***

ON THE NOTION OF HISTORICAL EPISTEMOLOGY: A GENERAL NOTE

Assist. Prof. Veselina Atanasova, PhD
Political Economy Department
Section Socio-Economic Theories
University of National and World Economy
e-mail: veselina_a_atanasova@abv.bg

Abstract

In historiography as methodology of writing history of the knowledge about economy, in recent years increasing attention has been focused on applying historical-epistemological approach (Stapleford, 2017; etc.). Among Bulgarian economists the significance of the field of epistemology in interpreting and analysis of economics discipline is outlined and discussed by Dobrinka Zlateva in Zlateva (2014; 2017; 2018). The topic of epistemology of economic knowledge is included in the curriculum for the students specializing in Political Economy at Political Economy department of the University of National and World Economy (UNWE), Sofia, Bulgaria. Generally, being subject to discussions in the world philosophy elite for decades, these questions remain rather unknown among economists and historians of economics, in the world as well with us. The present overview aims to draw the attention of the Bulgarian public interested in this direction to the developing specific field of the so called 'historical epistemology'. A continuation of the present work will be another one revealing the meaning of historical epistemology for understanding economics and recent economics history.

Keywords: historical epistemology, origin and development of the concept of historical epistemology, epistemological view to economic science and historiography of economics

JEL: B40, B41, B49